

فرهنگ و دانشگاه
نعمت الله فاضلی

فاضلی، نعمت‌الله	
فرهنگ و دانشگاه (منظ: های انسان‌شناسی و مطالعات فرهنگی) / نعمت‌الله	
فاضلی - تهران: نشر ۹۰ - ۱۳۸۷.	
ص. ۳۷۲	
ISBN 978-964-380-400-8	شابک ۸ - ۴۰۰ - ۳۸۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸
نقد فرهنگی، انسان‌شناسی، مطالعات فرهنگی، دانشگاه	
۲۷۱/۲۶۲	۲ ف ۲ / ۳۰۵۱ LB

دفتر مرکزی: خیابان کریمخان زند/ بین ایرانشهر و ماهشهر / پ ۱۶۲ / طبقه چهارم/ تلفن: ۸۸۲۰۲۴۳۷
 فروشگاه: خیابان کریمخان زند / بین ایرانشهر و ماهشهر / پ ۱۶۰ / تلفن: ۷-۸۸۲۵۳۷۶

● نعمت‌الله فاضلی (استادیار انسان‌شناسی و مطالعات فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی) ● ناشر: نشر ثالث

● مجموعه فلسفه و علوم اجتماعی ● دبیر مجموعه: علیرضا جاوید

● مدیر هنری و طراح جلد: پرویز بیانی

● ویراستار: غزاله رضوی ● حروف‌نگار و صفحه‌آرا: دریاچه کتاب (هانی مرجوی)

● چاپ اول: ۱۳۸۷ / ۱۵۰۰ نسخه

● لیئوگرافی: ثالث ● چاپ: رهنما ● صحافی: صفحه‌پرداز

● کلیه حقوق چاپ محفوظ و متعلق به نشر ثالث است

ISBN 978-964-380-400-8

شابک ۸ - ۴۰۰ - ۳۸۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸

پست الکترونیکی: Info@Salesspub.ir

سایت اینترنتی: WWW.Salesspub.ir

● قیمت: ۶۸۰۰ تومان

فهرست

۹	پیش‌گفتار
	فصل اول: فهم آموزش عالی بر بستر جهانی با تأکید بر شناخت وضعیت
۱۳	آموزش عالی ایران
۱۴	مشکلی به نام بحران فهم آموزش عالی
۲۲	جهانی شدن دانشگاه
۲۶	همگانی و توده‌گیر شدن آموزش عالی
۲۸	بین‌المللی شدن دانشگاه
۳۶	چالش‌ها، بیم‌ها و امیدها در آموزش عالی ایران
۳۹	تغییر ساختار آموزشی دانشگاه از اسناد محوری به دانشجو محوری
۴۰	پاسخگو بودن
۴۰	استقلال دانشگاهی
۴۲	نتیجه
۴۵	فصل دوم: تولید علم و چالش‌های علوم انسانی و اجتماعی ایران
۴۶	مقدمه
۴۸	بحران در علوم انسانی و طرح یک مشکل
۵۸	تفاوت‌های رشته‌ای، گفتمانی و اجتماعی
۶۸	جهانی و بین‌المللی شدن علوم انسانی
۷۲	رشد تولید علم در علوم انسانی و اجتماعی
	فصل سوم: فرهنگ دانشگاهی ایران و بریتانیا: مطالعات تطبیقی در علل
۸۳	ناکارآمدی آموزش دانشگاهی ایران
۸۳	مقدمه

۸۴	فرهنگ دانشگاهی و مشکل توسعه علمی در ایران
۹۱	فرهنگ دانشگاهی
۱۰۱	جامعه‌پذیری دانشگاهی
۱۰۳	تفاوت‌های فرهنگی و مشکلات آموزش
۱۰۷	ریشه‌های یک مشکل
۱۱۰	فرهنگ دانشگاهی در بریتانیا
۱۱۸	نتیجه
۱۲۹	فصل چهارم: مباحثه روشی برای تدریس در دانشگاه
۱۲۹	مقدمه
۱۳۰	طرح یک مشکل
۱۳۳	آموزش مشارکتی
۱۳۶	مباحثه: راهی برای حل مشکل
۱۳۷	فواید و امتیازات مباحثه
۱۳۹	مباحثه چیست؟
۱۴۱	شرایط مباحثه
۱۴۵	روش‌های مباحثه
۱۴۶	مباحثه دو نفره
۱۴۸	مباحثه دسته‌جمعی
۱۵۰	مباحثه گروه به گروه
۱۵۲	مباحثه برابر
۱۵۴	مباحثه همراه با سخنرانی
۱۵۵	مواجهه انتقادی با مباحثه
۱۶۰	راه‌های بسط مباحثه در دانشگاه‌ها
۱۶۳	نتیجه
	فصل پنجم: فرهنگ نقد در اجتماعات دانشگاهی ایران: با تکیه بر مطالعات
۱۶۵	فرهنگ نقد و بررسی کتاب در رشته‌های علوم اجتماعی و انسانی
۱۶۵	مقدمه
۱۶۶	مفهوم فرهنگ نقد
۱۶۸	فرهنگ نقد در اجتماع دانشگاهی
۱۷۴	فرهنگ نقد در اجتماع علوم اجتماعی در ایران

۱۷۴	مشارکت نقادانه
۱۷۶	تعهد نقد
۱۸۹	نقد پنهان
۱۹۲	نقد پیرامونی
۱۹۳	نقد و استبداد
۱۹۵	آموزش انتقادی
۱۹۹	فصل ششم: ارتباطات بین‌المللی علمی و دانشگاهی: اهمیت، مفهوم و تحولات آن
۲۰۷	وضع کنونی ارتباطات علمی و بین‌المللی
۲۱۶	طرح یک مشکل
۲۲۳	فصل هفتم: ارتباطات دانشگاهی ایران و غرب
۲۲۳	مقدمه
۲۲۷	تاریخ و فرایند تحولات ارتباطات علمی و دانشگاهی ایران و غرب
	فصل هشتم: تأثیر زندگی و تحصیل در خارج: نگرش و بینش دانشجویان ایرانی
۲۳۷	نسبت به غرب و بریتانیا
۲۳۷	مقدمه
۲۳۹	تأثیر تحصیل در خارج بر دانشجویان: نظریه‌ها و مطالعات
۲۵۰	سفر به غرب
۲۵۳	زندگی در اینجا دشوارتر است
۲۵۴	علم در اینجا جدی است
۲۵۵	آزادی در اینجا ستودنی است
۲۵۶	عوام و تحصیل‌کردگان انگلیس هیچ شباهتی با هم ندارند
۲۵۶	آواز دُهل از دور شنیدن خوش است
۲۵۸	انگلیسی‌ها دچار بحران خرد شده‌اند
۲۶۰	زندگی انگلیسی لباسی بارنگ شاد است
۲۶۱	این چیزهایی که انگلیس دارد ما هم داریم، اما انگاری مرغ همسایه غاز است
۲۶۲	انگلیس برای توریسم، تحصیل و تجارت مناسب است، اما نه برای زندگی
۲۶۳	سگ زرد برادر شغال
۲۶۴	بهشت خدا همین جاست؛ اگر نیست پس کجاست؟
۲۶۷	انگلیسی‌ها تاریخ‌پرست و سنت‌گرا هستند
۲۶۸	آسمان سیاست همه جایک رنگ دارد
۲۷۰	قبول ندارم که انگلیس کشور آزادی یا مهد آزادی است

۲۷۱	نژادپرستی تو خور انگلیسی‌هاست
۲۷۲	آموزش در انگلیس دموکراتیک است
۲۷۴	انگلیسی‌ها آسیایی شده‌اند
۲۷۶	زنان در انگلیس امن‌ترند
۲۷۷	در انگلیس آشپزها دروغ می‌گویند
۲۷۸	انگلیسی‌ها بینایی فرهنگی خود را از دست داده‌اند
۲۸۰	تحلیلی از شناخت ما از غرب
۲۸۴	راهی برای شناخت غرب
۲۸۷	نتیجه
۲۸۹	فصل نهم: سیاست‌های تولید علم و فناوری در بریتانیا
۲۸۹	مقدمه
۲۹۱	گفتمان‌های سیاست علم - فناوری در اروپا و بریتانیا
۲۹۹	سیاست علم در بریتانیا
۳۰۱	خط‌مشی‌ها و سیاست‌های بریتانیا در زمینه نوآوری
۳۰۸	اهداف کلان سیاست علمی در بریتانیا
۳۱۰	شورای تحقیقات
۳۱۲	تحکیم پیوند علم و جامعه در سیاست علم بریتانیا
۳۱۴	فرهنگ‌سازی و اشاعه ارزش‌های مربوط به علم
۳۱۷	نگرش‌سنجی ملی درباره علم
۳۱۸	گفت‌وگو با مردم
۳۱۹	آموزش محققان در زمینه گفت‌وگو با مردم
۳۱۹	جهانی‌شدن سیاست علم در بریتانیا
۳۲۰	اولویت‌های تحقیقاتی شورای بریتانیا
۳۲۴	نتیجه
۳۲۷	نمایه اسامی
۳۳۴	نمایه موضوعی
۳۵۵	کتاب‌شناسی

پیش‌گفتار

کتاب حاضر پژوهشی است که نگارنده در سال‌های اخیر در زمینه آموزش عالی و دانشگاه انجام داده و نوشته‌ام. هر فصل این کتاب ابعاد معینی از موضوعات و مسائل دانشگاه و آموزش عالی را در ایران تبیین و بررسی می‌کند. بنابراین می‌توان گفت طیف وسیع و کم و بیش همه جانبه‌ای از موضوعات متعدد مربوط به آموزش عالی و دانشگاه را پوشش می‌دهد. کانون تمرکز این مباحث رویکرد مردم‌نگارانه و فرهنگی است که نگارنده سعی کرده‌ام به آن وفادار بمانم. مراد از رویکرد مردم‌نگارانه این است که در تجزیه و تحلیل مسائل و موضوعات، چند نکته ذیل را مورد توجه قرار داده‌ام:

۱. توصیف و تشریح بستر و بافت اجتماعی و زمینه فرهنگی موضوعات درحد امکان و نیاز.

۲. توجه به فرایند تکوین و تحول مسائل در بافت تاریخی آنها.

۳. بهره‌گیری از تجربه زیسته نگارنده در هر جا که ممکن و مناسب بوده است.

۴. داشتن رویکردی کل‌نگر به مسائل و در نظر گرفتن ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی موضوعات در پرتو چشم‌اندازی فرهنگی.

۵. داشتن رویکردی تطبیقی به مسائل و بهره‌گیری از داده‌ها و ایده‌های میان فرهنگی.

۶. قرار دادن مسائل در بافت و زمینه اجتماعی و فرهنگی جامعه ایران معاصر.

۷. توجه به فرهنگ دانشگاهی و کارکردهای فرهنگی دانشگاه در جامعه

معاصر.

همچنین تلاش شده است در بحث‌ها و شیوه ارائه مطالب، چارچوب نگارش مقالات علمی پژوهشی راهنمای هر فصل باشد. به این منظور در ابتدای همه فصل، مشکل یا مسئله‌ای معین مطرح و در ادامه دیدگاه‌های مختلف درباره آن بررسی و سپس با کمک داده‌های تجربی دست اول یا فراتحلیل داده‌های موجود، یک رویکرد مشخص برای تبیین مسئله مورد بررسی ارائه شده است.

موضوعات بررسی شده در این کتاب، اغلب مائلی هستند که آموزش عالی و دانشگاه‌های ما سخت با آنها درگیرند. برای مثال، یکی از مشکلات اساسی اجتماعات علمی ایران، ضعف و توسعه نیافتگی فرهنگ نقد و نقادی است. در این زمینه تاکنون نگارنده متن و بررسی علمی و مبسوط و جدی به زبان فارسی ندیده‌ام. اگرچه در زمینه اهمیت نقد و جایگاه آن در توسعه علمی و دانشگاهی کمتر کسی تردید دارد و لابلای سخنرانی‌ها و متون دانشگاه می‌توان اشاره‌های فراوانی به این موضوع پیدا کرد.

یکی دیگر از مسائل مهم در نظام دانشگاهی ما که در این کتاب به آن پرداخته‌ام، مشکل روش تدریس و به خصوص راهبردهایی برای مشارکت بیشتر دانشجویان است. در این زمینه نگارنده به بررسی و تحلیل مباحثه و فرهنگ آن در دانشگاه‌ها پرداخته‌ام. همچنین می‌توان به مسئله چالش‌های تولید علم در علوم انسانی اشاره کرد. نگارنده در یکی از فصول این کتاب به نحو مبسوط به بررسی کارکردهای علوم انسانی و اجتماعی و معیارهای ارزیابی این علوم و چالش‌هایی که این علوم با آن روبرو هستند، پرداخته‌ام. مسئله روابط معرفتی و دانشگاهی ایران و غرب نیز از جمله مائلی است که ما با آن مواجه هستیم و کمتر درباره آن تأمل و تحقیق کرده‌ایم. نگارنده این موضوع را با توجه به تجربه زیسته‌ای که داشته‌ام مورد بررسی قرار داده‌ام.

یکی دیگر از موضوعات مهم در آموزش عالی ایران، اعزام دانشجویان به خارج است. در این زمینه اگرچه متونی منتشر شده است، اما این متون کمتر موضوع تأثیرات و تجربه‌هایی که دانشجویان ایران اعزام شده به خارج به دست می

آورند، مورد توجه قرار داده‌اند. شاید مهم‌ترین مسئله‌ای که آموزش عالی ایران و به طور کلی آموزش عالی در جهان امروز با آن مواجه است، جهانی شدن و تحولات ناشی از توسعه فناوری‌های الکترونیک و دیجیتال است. فصل نخست این کتاب را به این موضوع اختصاص داده‌ایم تا فتح باب فصول دیگر هم باشد.

در اینجا ضرورتی ندارد بیش از این درباره محتوای این کتاب توضیح دهیم زیرا هر فصل دارای مقدمه‌ای است که به نحو مختصر محتوای فصل را توضیح می‌دهد. اما مایلیم اندکی درباره خوانندگان و مخاطبان این کتاب توضیح دهیم. یکی از گروه‌هایی که می‌توانند این کتاب را برای هدف‌های حرفه‌ای بخوانند و احتمالاً از آن بهره ببرند، محققان آموزش عالی و دانشگاه‌ها هستند. در سال‌های اخیر در پی توسعه آموزش عالی و مؤسسه‌های دانشگاهی و مطالعات آموزش عالی هم توسعه یافته است. زیرا با توجه به گشردگی آموزش عالی، پیچیدگی مسائل آن و ضرورت توجه به آنها، مطالعات آموزش عالی نیز ناگزیر باید توسعه می‌یافت. این کتاب ممکن است در طرح رویکردی انسان‌شناسانه به آموزش عالی گامی کوچک اما آغازین محسوب شود. علاوه بر محققان آموزش عالی، مدیران و برنامه‌ریزان آموزش عالی و مؤسسات دانشگاهی ممکن است این کتاب را برای شناخت مسائل دانشگاهی و بخصوص ابعاد فرهنگی آن، این کتاب را سودمند یابند. سومین گروه مخاطبان احتمالی این کتاب دانشجویان و استادان و دانشگاهیان هستند. این کتاب تلاشی است برای توضیح فرهنگ دانشگاهی. هر عضو اجتماعات علمی نیاز دارد برای اعتلای هویت دانشگاهی و درونی‌سازی ارزش‌ها و باورهای حرفه‌ای خود، نسبت به فرهنگ دانشگاهی خود آگاهی داشته باشد و مؤلفه‌ها و ویژگی‌های این فرهنگ را بشناسد. برخی فصول این کتاب تلاشی است برای تبیین چیستی و چرایی و چگونگی فرهنگ دانشگاهی. در نهایت می‌توان گفت این کتاب برای مردم عادی که به دانشگاه علاقه‌مند هستند یا فرزندان شان در دانشگاه تحصیل می‌کنند، می‌تواند به مثابه شرح و توضیحی درباره ابعاد مختلف دانشگاه و علم در عصر حاضر، مفید باشد.

در پایان باید از بسیار کسان که در تهیه و تألیف این کتاب نگارنده را یاری کردند سپاسگزاری کنم. بیش و پیش از همه باید از همکار عزیزم جناب آقای دکتر

هادی خانیکی سپاسگزاری کنم. او در سال‌های متمادی مشوق من در زمینه انجام مطالعات آموزش عالی بودند و برخی از فصل‌های این کتاب مستقیماً با پیشنهاد ایشان نوشته شده‌اند. دکتر خانیکی در عین حال سال‌ها معاون فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری را بر عهده داشتند و برای توسعه فرهنگی دانشگاه‌ها بسیار کوشیدند. من این کتاب را به ایشان، به پاس تمام محبت‌ها و خدمات و کوشش‌های فرهنگی و علمی‌شان تقدیم می‌کنم.

نگارنده همچنین باید از همکاران دانشگاهی و دانشجویانم سپاسگزاری کنم. من از سال ۱۳۶۲ که در دانشگاه تبریز تحصیل را آغاز کردم تا به امروز پیوسته در دانشگاه‌های ایران گاه به عنوان دانشجو و گاه به عنوان مدرس و محقق حضور داشته‌ام. همچنین به طور رسمی از سال ۱۳۷۰ در دانشگاه‌های مختلف تهران تدریس کرده و در این مدت علاوه بر تدریس، مسئولیت‌های اداری و پژوهشی بر عهده داشته‌ام. این سال‌ها برای من تجربه‌های فراوانی به همراه داشته است. از این رو باید از کلیه همکاران آموزشی و اداری و دانشجویان، به ویژه در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی تقدیر و تشکر نمایم.

نعمت الله فاضلی

خرداد ۱۳۸۷